

Zarządzanie populacjami obcych i inwazyjnych gatunków kręgowców stwarzających zagrożenie dla Unii Europejskiej, uwzględniające dobrostan zwierząt

Procyon lotor
szop pracz

Rozmieszczenie

Dominujące znaczenie dla kolonizacji zachodnich obszarów kraju miał napływ szopa pracza z terenu Niemiec (Brandenburgia). Drugim kierunkiem inwazji na terytorium Polski jest wschód kraju – prawdopodobnie już na początku XXI w., a na pewno w roku 2009, obserwowano napływ szopów z terenu Białorusi w obszarze Polesia Lubelskiego. W całym kraju odnotowuje się ucieczki i celowe uwolnienia szopów praczy utrzymywanych jako zwierzęta towarzyszące. Obszar występowania gatunku w Polsce obejmuje obecnie przede wszystkim tereny województwa lubuskiego, zachodniopomorskiego, wielkopolskiego, dolnośląskiego i opolskiego. Większe skupiska stwierdza się również na południe od Gdańska, a także w okolicach Żnina i Inowrocławia. Szop pracz obserwowany jest w niemal 35% pól atlasowych siatki geograficznej Atlasu Ssaków Polski dla obszarów lądowych kraju. Dane pochodzące ze sprawozdawczości łowieckiej wskazują, iż największą liczbę osobników tego gatunku odławia się w województwie lubuskim, zachodniopomorskim oraz dolnośląskim. W odniesieniu do okręgów Polskiego Związku Łowieckiego, największe pozyskanie łowieckie szopa pracza (powyżej 100 osobników) obserwuje się w okolicach Gorzowa Wlkp., Zielonej Góry i Szczecina.

Kluczowe regulacje dotyczące zarządzania populacjami obcych i inwazyjnych kręgowców

Najistotniejszym aktem prawnym, dotyczącym obcych gatunków inwazyjnych, w tym kręgowców, i obowiązującym na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej jest *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1143/2014 z dnia 22 października 2014 r. w sprawie działań zapobiegawczych i zaradczych w odniesieniu do wprowadzania i rozprzestrzeniania inwazyjnych gatunków obcych (Dokument 32014R1143)* oraz *Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r. o gatunkach obcych (Dz.U. 2021 poz. 1718)*, a także jej akt wykonawczy – *Uchwała nr 133 Rady Ministrów z dnia 15 czerwca 2022 r. w sprawie przyjęcia Planu działań dotyczącego priorytetowych dróg przenoszenia inwazyjnych gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla Unii lub inwazyjnych gatunków obcych stwarzających zagrożenie dla Polski pn.: "Ucieczka gatunków roślin ozdobnych z niekomercyjnych upraw ogrodniczych" oraz "Ucieczka gatunków zwierząt domowych, gatunków akwarystycznych i terrarystycznych" (M.P. 2022 poz. 706)*. Dodatkowo, kwestię gatunków obcych, w tym w zakresie ich dobrostanu, reguluje również *Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz. U. 1997 Nr 111 poz. 724)*, *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880)*, *Ustawa z dnia 15 stycznia 2015 r. o ochronie zwierząt wykorzystywanych do celów naukowych lub edukacyjnych (Dz.U. 2015 poz. 266)*, *Ustawa z dnia 13 października 1995 r. Prawo łowieckie (Dz.U. 1995 nr 147 poz. 713)*, *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 9 września 2011 r. w sprawie listy roślin i zwierząt gatunków obcych, które w przypadku uwolnienia do środowiska przyrodniczego mogą zagrozić gatunkom rodzimym lub siedliskom przyrodniczym (Dz.U. 2011 nr 210 poz. 1260)*, *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 29 września 2009 r. w sprawie stosowania pułapek żywołownych (Dz.U. 2009 nr 167 poz. 1321)*, *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 23 marca 2005 r. w sprawie szczegółowych warunków wykonywania polowania i znakowania tusz (Dz.U. 2005 nr 61 poz. 548)*, *Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 11 marca 2005 r. w sprawie ustalenia listy gatunków zwierząt łownych (Dz.U. 2005 nr 45 poz. 433)*, *Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 9 września 2004 r. w sprawie kwalifikacji osób uprawnionych do zawodowego uboju oraz warunków i metod uboju i uśmiercania zwierząt (Dz.U. 2004 nr 205 poz. 2102)*, *Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 2 września 2003 r. w sprawie minimalnych warunków utrzymania poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich (Dz.U. 2003 nr 167 poz. 1629)*, *Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 grudnia 2016 r. w sprawie minimalnych wymagań, jakie powinien spełniać ośrodek, oraz minimalnych wymagań w zakresie opieki nad zwierzętami utrzymywanymi w ośrodku (Dz.U. 2016 poz. 2139)*, *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 5 maja 2015 r. w sprawie szkoleń, praktyk i staży dla osób wykonujących czynności związane z wykorzystywaniem zwierząt do celów naukowych lub edukacyjnych (Dz.U. 2015 poz. 628)*, *Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 listopada 2001 r. w sprawie połowu ryb oraz warunków chowu, hodowli i połowu innych organizmów żyjących w wodzie (Dz.U. 2001 nr 138 poz. 1559)* oraz *Obwieszczenie Ministra Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej z dnia 25 września 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie połowu ryb oraz warunków chowu, hodowli i połowu innych organizmów żyjących w wodzie (Dz.U. 2018 poz. 2003)*.

Dostępne środki zarządzania

Informacje zawarte w niniejszym opracowaniu zostały zaczerpnięte z Podręcznika zarządzania populacjami obcych inwazyjnych gatunków kręgowców stwarzających zagrożenie dla Unii, z uwzględnieniem dobrostanu zwierząt [ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/index_en.htm], z którym należy zapoznać się, aby uzyskać więcej informacji na temat konkretnych środków zarządzania. Przed podjęciem któregośkolwiek ze środków opisanych w podręczniku zaleca się przeprowadzenie pełnego przeglądu ich stosowania, w tym skuteczności, potencjalnego wpływu na dobrostan zwierząt i skutków ubocznych, a także rozważenie warunków lokalnych, dostępnych zasobów i możliwości.

Usilnie zachęca się użytkowników podręcznika do przyjęcia metody o najmniejszym wpływie na dobrostan zwierząt, stosownie do szczególnych okoliczności w państwach członkowskich i bez narażania skuteczności środków zarządzania. Środki kontroli powinny powodować jak najmniej szkód w dobrostanie zwierząt dla jak najmniejszej liczby zwierząt, biorąc pod uwagę inne względy, takie jak koszty, potrzeby, korzyści, wykonalność i odbiór społeczny.

Ocena i skategoryzowanie wpływu na dobrostan zwierząt:

Kategorie oddziaływania	Ogólny wpływ na dobrostan (5 domen) Ocena humanitarność środka, z wyłączeniem faktycznego zabicia zwierzęcia (jeśli środek obejmuje uśmiercanie)			Sposób uśmiercenia Ocena humanitarność metody zabijania (jeśli środek obejmuje zabijanie)		
	Brak wpływu (0)	Łagodny – Umiarkowany wpływ (1)	Ciężki – Ekstremalny wpływ (2)	Natychmiastowa śmierć (tj. brak cierpienia) [0]	Nie natychmiastowa śmierć (łagodne – umiarkowane cierpienie) [1]	Nie natychmiastowa śmierć (ciężkie – ekstremalne cierpienie) [2]

Środek	Cel	Efektywność i koszty	Kategoria wpływu na dobrostan	
			Ogólny dobrostan	Sposób uśmiercenia
Pułapki klatkowe	szybkie eliminowanie/ eradykacja/ kontrola populacji/ ograniczanie liczebności i zasięgu populacji	W pełni skuteczna metoda szybkiej eliminacji, umożliwiająca szybkie chwytanie i usuwanie poszczególnych osobników ze środowiska naturalnego (trzymane w niewoli). Chociaż metoda jest dostępna dla tego gatunku, potrzebne są dodatkowe dane w celu oceny jej skuteczności i kosztów jej stosowania. Ogólnie rzecz biorąc, gdy celem jest wytępienie, pułapki klatkowe najlepiej stosować w połączeniu z inną metodą usuwania ostatnich członków populacji oraz ich lokalizowania, gdy wskaźniki odłowu są niskie. Tam, gdzie celem jest kontrola populacji, należy zadbać o odpowiednią intensywność stosowania metody, wystarczającą do osiągnięcia wyznaczonych celów. Odłów klatkowy może być bardzo pracochłonny i trudny w niektórych warunkach terenowych.	(1)	NA
Odstrzał	szybkie eliminowanie/ eradykacja/ kontrola populacji/ ograniczanie liczebności i zasięgu populacji	Chociaż metoda jest dostępna dla gatunku, potrzebne są dodatkowe dane w celu oceny jej skuteczności i kosztów. Polowanie jest często zintegrowane z innymi środkami.	(0) – (2)	[0] – [2]

Środek	Cel	Efektywność i koszty	Kategoria wpływu na dobrostan	
			Ogólny dobrostan	Sposób uśmiercenia
Psy myśliwskie (tropienie/ zaganianie i wypłaszanie)	szybkie eliminowanie/ eradykacja/ kontrola populacji/ ograniczanie liczebności i zasięgu populacji	Chociaż metoda jest dostępna dla gatunku, potrzebne są dodatkowe dane w celu oceny jej skuteczności i kosztów.	(0 – (1)	NA
Zaciskowe pułapki duszące i wnyki	eradykacja/ kontrola populacji/ ograniczanie liczebności i zasięgu populacji	Informacje na temat skuteczności tych metod w kontroli populacji obcych kręgowców inwazyjnych w Europie są skąpe. Dostępne dane sugerują, że tzw. „egg traps” (rodzaj pułapki żywołownej, która przytrzymuje stopę zwierzęcia) były bardziej skuteczne w łapaniu szopów niż pułapki klatkowe.	(1) – (2)	NA
Pułapki sprężynowe	szybkie eliminowanie/ eradykacja/ kontrola populacji/ ograniczanie liczebności i zasięgu populacji	Chociaż metoda jest dostępna dla gatunku, potrzebne są dodatkowe dane w celu oceny jej skuteczności i kosztów. Odłów tego typu może być bardzo pracochłonny i trudny w niektórych warunkach terenowych.	(0)	[0] – [2]
Wykorzystanie osobników danego gatunku do wykrywania innych osobników (ang. metoda Judasza)	nieznane	Chociaż metoda jest dostępna dla gatunku, potrzebne są dodatkowe dane w celu oceny jej skuteczności i kosztów.	(0) – (1)	NA
Chemiczna kontrola płodności/ sterylizacja chemiczna (zanęty i iniekcynie)	kontrola populacji/ ograniczanie liczebności i zasięgu populacji	Chociaż metoda jest dostępna dla gatunku, potrzebne są dodatkowe dane w celu oceny jej skuteczności i kosztów. U samców utrzymywanych w niewoli stosowano zastrzyki z progestyny (Delvosteron). U samic z powodzeniem stosowano implanty progestagenowe (MGA i Implanon), implanty agonistyczne GnRH (Suprelorin), iniekcje progestagenowe (Delvosteron, Depo-Provera). Ogólnie rzecz biorąc, niedoustne środki antykoncepcyjne najlepiej stosować w odizolowanych i małych, dzikich populacjach, ze względu na migracje, które mogą mieć wpływ na odsetek wysterylizowanych zwierząt. Dostępność chemicznej kontroli płodności, która mogłaby być podawana doustnie za pomocą przynęt specyficznych dla gatunku, potencjalnie znacznie zwiększyłaby zakres stosowania tych środków jako narzędzia zarządzania jego populacjami.	(0) – (1)	NA

Dobicie/usunięcie odłowionych zwierząt

Środek	Kategoria wpływu na dobrostan	
	Ogólny dobrostan	Sposób uśmiercenia
Utrzymywanie w niewoli	(0) – (1)	NA
Odstrzał – dobiecie unieruchomionego zwierzęcia	(0) – (1)	[0]

Środek	Kategoria wpływu na dobrostan	
	Ogólny dobrostan	Sposób uśmiercenia
Sterylizacja chirurgiczna	(1)	NA
Zmiażdżenie czaszki	(0) – (1)	[0]
Porażenie prądem	(0) – (1)	[1]
Eutanazja iniekcyjna	(0) – (1)	[0] – [1]
Modyfikacja składu powietrza oddechowego	(0) – (2)	[1] – [2]
Ubój nożem	(0) – (1)	[0]

Data opracowania: 28/09/2022

Piśmiennictwo

Podręcznik zarządzania populacjami obcych i inwazyjnych gatunków kręgowców stwarzających zagrożenie dla Unii Europejskiej, uwzględniający dobrostan zwierząt, można znaleźć na stronie Komisji Europejskiej poświęconej obcym gatunkom inwazyjnym: [\[ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/index_en.htm\]](https://ec.europa.eu/environment/nature/invasivealien/index_en.htm)

Photo credit: Procyon lotor szop prac © Dennis Church CC BY-NC-ND 2.0

Zastrzeżenia prawne: Niniejszy dokument został opracowany przez IUCN w ramach umowy nr 07.027746/2019/812504/SER/ENV.D.2. „Identyfikacja, ocena, udostępnianie i rozpowszechnianie najlepszych praktyk w zakresie humanitarnego zarządzania inwazyjnymi gatunkami obcymi”. Informacje i poglądy przedstawione w tym dokumencie mogą nie być wyczerpujące i niekoniecznie odzwierciedlają oficjalną opinię Komisji, IUCN i innych organizacji, które przyczyniły się do jego opracowania (APHA, Eurogroup for Animals, EAZA, Newcastle University, EARS). Komisja nie gwarantuje dokładności danych zawartych w niniejszym dokumencie. Ani Komisja, ani IUCN, ani żadna osoba działająca w imieniu Komisji lub IUCN, w tym autorzy lub współautorzy samego dokumentu, nie mogą ponosić odpowiedzialności za wykorzystanie informacji w nim zawartych. Powielanie dozwolone pod warunkiem podania źródła.

Informacja zwrotna: Mile widziane są komentarze, które mogłyby przyczynić się do ulepszenia tego dokumentu. Uwagi prosimy przysyłać e-mailem na adres ENV-IAS@ec.europa.eu